Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

LÆS BLANDT ANDET OM:

Det mørke Hul
De fattige i Meelbye
Gl. By...en købstad fødes
En lille "Århus" historie
Skt. Hans Fest og Båltale
Missiler på Melby terræn
Forenings Arragementer

FREDERIKSVÆRKEGNENS
HISTORISKE FORENING

August 2009 - 6 Årgang, nr. 24

FORENINGEN

Formand
Bengt Sørensen
Magnesvej 4
3370 Melby
tlf.: 47 92 38 44
e-mail: bengts@mail.dk

Næstformand
Axel Hvidtfeldt
Ællingevej 4
3360 Liseleje
tlf.: 47 92 31 40
e-mail: ahv@mail.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf.: 47 74 93 35

Sekretær
Christina Ax
Hillerødvej 112
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 77 26 54
e-mail: fhf@mailme.dk

Redaktør af "Prøven"
Jørgen Tved
Smedebakken 16
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 77 00 23
e-mail: tved@email.dk

Gurli Jeppesen
Bagerstræde 1H
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 72 36 63

Elsebeth Nygaard
Kæruldvej 16
3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 17 12
e-mail:
pny@mail.dk

Niels Jørgen Ebbensgaard
Skovholmsvej 1
3300 Frederiksværk
tlf.. 47 74 61 72
e-mail:
niels.j.ebbensgaard@get2net.dk

Torsten Fester
Gæslingevej 7
3360 Liseleje
tlf. 47 98 74 89
e-mail:
torsten@geltorf.dk

Birthe Løth, tlf. 47 72 21 99, e-mail: birthe.loeth@gmail.com
Ingrid Nielsen, tlf. 44 99 05 44, e-mail: ingrid.emilsdatter@gmail.com

Kontingent:

Personligt medlemskab:	125,- kr.
Husstandsmedlemskab:	200,- kr.
Firmaer og institutioner:	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte):	250,- kr.

REDAKTIONEN

Jørgen Tved (ansvarlig)
Christina Ax, Gurli Jeppesen, Axel Hvidtfeldt, Birthe Løth
Layout: Axel Hvidtfeldt
Fjeldal Grafisk. Oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven

Stof til næste nummer af PRØVEN bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

Foreningens e-mail: fhf@mailme.dk

Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

I DETTE NUMMER

	Side
Siden sidst ved Formanden	4 - 5
Medlemskartoteket	5
Det smukke slot, og Det Mørke Hul	6 - 10
Medicamenter til De fattige i Meelbye	10 - 11
Den Gl. By i Århus, ….. en købstad fødes	12 - 15
En lille ”Århus historie” …...	16 - 17
Sankt Hans Fest og Båltale 2009	18 - 21
Missiler på Melby Skydeterræn	22 - 25
Foreningens arrangementer	26 - 27
Museer og Arkiver	28
Sponsorer	28

SIDEN SIDST VED FORMANDEN

I Halsnæs kommune er der heldigvis mange foreninger og megen kulturel aktivitet, således at borgerne og ikke mindst pensionisterne har mange tilbud at vælge i mellem. Det er rigtigt godt og Historieforeningen er et af disse tilbud. Vi kan derfor godt være stolte over at have 410 medlemmer ved årsskiftet, ikke mindst, når vi godt ved, at mange er vokset op med, at historie er noget tørt old ævl, som ikke har noget med nutiden at gøre. At ændre denne tilgang er foreningens formål. Alle vokser op i et samfund, hvor man påvirkes af fortiden om man vil det eller ej. Det er så dét, man egentlig står på rent kulturelt. Det fundament omfatter selvfølgelig mange ting. Historiefortællingen skal efter min menig hjælpe til at forstå det meget komplicerede helhedsbillede, som fortiden i alle dens aspekter består af, samt helst fjerne de mange myter (fejlfortolkninger), der eksisterer.

Helhedsbilledet kan bestå af f.eks.: Den politiske, landbrugets og bondekulturens, håndværkets, søfartens, militærets, industriens, malerkunstens og musikkens historie, samt mange andre. Ikke mindst for vor forening er lokalhistorien vigtig, men den indeholder jo også det meste af det ovennævnte. Alt dette, prøver vi efter bedste evne, at tænke ind i vor programlægning, men selvfølgelig skal vore sammenkomster og arrangementer være både brede og foregå under hyggelige, sociale former.

Vi kan ikke klage over tilslutningen til vore arrangementer, men I er mere end velkomne til at kontakte foreningens bestyrelse med forslag og kommentarer, ja gerne kritik.

Også i år var der 4. maj ca. 30 deltagere ved mindestenene for de lokale modstandsfolk. 5. maj var der ca. 125 deltagere i Gjethuset til foredrag og diskussion om "Danskernes menig og holdninger fra 1939-45" og om tyskerne og besættelsen med dr.phil. Palle Roslyng, som også har skrevet en læseværdig bog om emnet ud fra dagbøger m.m. Vi har fået en fin økonomisk støtte af Kulturelt Samråd også til dette arrangement og dette er vi er meget taknemlige for. Jeg synes, det var en god og flot aften i det smukke og dejlige Gjethus. Indslaget med de indbudte spørgere var en absolut succes.

Den lange bustur til Århus og " Den gl. By" har vi fået megen god respons på. Det var en god og positiv oplevelse også for arrangøren.

Skt. Hans arrangementet med folkedansere og nu også Frederiksværks Harmonikaspillere var en dejlig fornyelse og oplevelse. Her blev vort flotte nye sanghæfte brugt for første gang. Det gjorde, at fællessangen virkelig blev fællessang. Hæftet er et flot stykke arbejde af Axel Hvidtfeldt. Museumsinspektør Esben Aarsleff holdt en rigtig fin båltale, som er gengivet i denne ud-

gave af Prøven. Der var nok ca. 300 deltagere, rigtig dejligt.
Stålværksturen til "Dan-Steel" var igen en succes med max deltagelse på 40 medlemmer. Det er altid fascinerende, at se på produktionen der ude.
Personalet ved rundvisningen er altid venlige og imødekommende, tak også for det.
Jørgen Tveds bogudgivelse "De tændte lys " skete ved et lille arrangement i Projektil Magasinet, hvor der blev solgt en del bøger og med salget siden hen kan vi konstatere, at det har været en succes, der må kunne føre mere med sig, da Jørgen meget storsindet lader overskuddet fra salget tilfalde foreningen.
Undertegnede har på foreningens vegne deltaget i et møde med Kulturarvstyrelsen, om tiltagene i forbindelse med, at Halsnæs er gjort til en af 4 Kulturarvs Kommuner her i landet. Det var meget interessant. Hvad dette fører med sig, glæder vi os med stor spænding til at se.
Bestyrelsen har besluttet, at Foreningen skal deltage i Krudtværksfestivalen på Krudtværksområdet d. 12. Sept. 2009 med en lille pavillon, hvor vi vil prøve at føre os frem med medlemsblade, nye og gamle, foldere, hæfter, Jørgens bog og vore plakater, for gøre opmærksom på vor eksistens, samt hverve nye medlemmer. Vi kan godt bruge nogle medlemmers hjælp et par timer den lørdag mellem kl. 8.00 - 18.00. Ring venligst på 47 92 38 44 eller til et andet bestyrelsesmedlem. Se listen foran i Prøven.

Bengt Sørensen.

MEDLEMSKARTOTEKET

Statistiske opgørelser viser at langt mere end 80 % af hele den danske befolkning har adgang til og bruger Internettet. Denne procentdel er hastigt stigende. Dette gælder selvfølgelig også for vor forenings medlemmer. Bestyrelsen vil derfor gerne fremover kunne udnytte dette nye medium til at komme i kontakt med medlemmerne ud over de 4 gange årligt, som udgøres af udsendelsen af Prøven. Vi vil derfor udbygge medlemskartoteket med medlemmernes e-mail adresse og telefonnummer. Nu ved vi jo godt, at ikke alle af vore medlemmer har en e-mail adresse, men alle har i dag et telefonnummer. Torsten Fester står for indsamlingen af disse data og det er naturligvis *fuldstændigt frivilligt*, om man vil opgive sit telefonnummer eller e-mail adresse. Oplysningerne er beskyttede og er kun tilgængelige for Foreningens bestyrelse og vil kun blive brugt i foreningssammenhæng.
Hvordan gør jeg hvis jeg gerne vil give min e-mail adresse eller telefonnummer til Foreningens medlemskartotek?
1. Send en e-mail til torsten@geltorf.dk med oplysning om **navn, mailadresse** og **telefonnummer(e)** og gerne **medlemsnummer.**
2. Ring til Torsten på **telefon 47 98 74 89** og giv ham dit **navn** og **telefonnummer(e)** og gerne **medlemsnummer.**

Axel Hvidtfeldt

DET SMUKKE SLOT – OG DET MØRKE HUL.

I maj havde vor forening en byvandring i Hillerød. Vi sluttede den ved det meget smukke Frederiksborg Slot, der med rette tiltrækker rigtig mange turister. Men som medaljen har sin bagside, så har slottet sin mørke fortid.
Frederiksborg Amts Avis, genoptrykte 1952 en lille tryksag, på 30 sider med titlen "Slotskælderne". Fra det skjulte Frederiksborg, af H Langkilde-Hansen. Vi gengiver her, hvad der blev skrevet om fangekældrene.

Fra en af foreningens byture med det smukke slot som baggrund.

I februar 1634 sad den arme kvinde, Anna Mouridsdatter, i et lille fugtigt fangehul dybt nede i fangetårnet. Der stank af alskens uhumskheder, og der var mørkt som i graven. To mand havde angivet hende for at øve trolddom, og 16 andre mødte for at vidne imod hende. Mens sagen blev behandlet, befandt Anna Mouridsdatter sig syg og elendig i sit snævre underjordiske fængsel. Det var vinter. Den eneste udsigt, hun havde til varme, var døden på bålet. Men forinden dommen blev afsagt, døde hun her i dette fangehul, der eksisterer den dag i dag.
Slottet brændte, som bekendt d. 17. december 1859. Men under det genopbyggede slot kan man finde de gamle kældre, som er bygget af Christian d. 4. for ca. 400 år siden. Der har været mange interessante ting i disse kældre. Vi vil nu beskrive Slottes første fængsel, der ligger under kirketårnets trappe, der danner hovedopgangen til riddersalen. En lem i gulvet er den eneste adgangsvej ned til dette fængsel, der har samme udstrækning som tårnets bredde. Det er uden vinduer, så intet lys kan trænge derned, men det har den fordel, at det er tørt i modsætning til fangerummene i fangetårnets – også kaldet porttårnets kælder.
Christian d. 4. var ingen blødsøden natur, og han truede ofte sine embedsmænd, hvis de ikke viste tilstrækkelig flid og påpasselighed, med en uges tid i tårnet. Det var ingen tom trussel, for selve kongens slotsforvalter, John Adam Berg, blev kastet i et af slottets sorte fangehuller. Det fortælles, at Berg blev puttet ned i "det finere" fangehul i kirketårnet, men lektor Steenberg mener, at sandsynligheden taler for, at det var i fangetårnet, slotsforvalteren blev hejset ned.
Man har nemlig ingen efterretninger om, at fængselet i kirketårnet skulle være benyttet efter at fangetårnet blev

færdigt i 1623 og slotsforvalterens ufrivillige ophold i det underjordiske fandt sted 17 år senere, nemlig i 1640. Videre benævnedes fangetårnet dengang som regel blot "tårnet" og samme udtryk benyttede Christian d. 4 sig af, da han den 2. august 1640 – 4 år efter John Adam Bergs ansættelse – skrev til Frederik Urne: "Slotsfogden skal tage nøglen til sig til tårnet og give agt på, at forvalteren her på slottet skal blive trakteret, som befalet er".

Porttårnet og her nedenunder ligger fangekældrene.

Uden tvivl ville kongen i sit brev have gjort udtrykkeligt opmærksomt på det, hvis slotsforvalteren ikke skulle have været i det sædvanlige fangetårn.

Godt en halv snes dage af august tilbragte Berg på det kølige sted, hvor solskinnet ikke kunne virke generende. Men tiden er alligevel nok faldet den gode slotsforvalter lang her, hvor der ingen forskel var på dag og nat. Først i et brev, skrevet af kongen i Sønderjylland d. 13. august, men som sikkert ikke er nået frem til Frederiksborg før i løbet af 2-3 dage, blev der givet ordre til Lensmanden om at "Adam ledes ude af tårnet". Mon ikke Adam har set noget bleg ud og misset godt med øjnene, da han langt om længe blev halet op gennem den snævre kælderskakt.

Og hvordan har der så været nede fangerummene? Ja, de ligger der endnu den dag i dag, som den gang hin slotsforvalter i 1640 blev anbragt i et af dem, så lad os prøve en tur ned i et af de i alt 6 underjordiske rum, der er anbragt i fangetårnet. 2 af slottets funktionærer ledsager os.

For adskillige år tilbage havde de selv kikket ned i fangehullerne, men så havde de også fået nok. Den ene ryster på hovedet over, at vi kan finde på frivilligt, at kravle ned.

For at genkalde billedet af, hvordan der i 1600-tallet så ud i fangetårnet, må man erindre, at porten ud mod S-broen var lukket forsvarligt og udenfor var adgangen yderligere sikret ved en vindebro. Vendt mod lille slotssø stod en kanon ved et skydehul i muren. I de to beboelige stokværk ovenover porten, havde kongen indrettet gæsteværelser, hvor væggene var behængt med rødt klæde. Her boede bl.a. en overgang Valdemar Christian, kongen eneste søn med Kristine Munk. Han boede der, da han kun var 8 år, og han måtte om afte-

nen ledsages derover af lygtebærere. En vippelygte på et rødmalet træ stillads stod ganske vist i den øverste slotsgård, men lyset fra den har nok været sparsomt. Af andre kendte gæster, der har boet i tårnet – altså i gæstegemakkerne – kan nævnes astronomen Ole Rømer.

Men fine folk og pak har her boet under samme tag. Tyve mordere og troldkvinder holdt til under jordoverfladen kun få tommer over søens daglige vande.

De 2 fangehuller ligger under et par små buer på hver side af portåbningen til den ydre slotsgård. Over hver af lemmene er i loftsbuen indmuret en ring. Den var beregnet til at anbringe tov i, så man kunne fire fangen ned i hullet. Der er ganske vist højt til loftet, men pladsen er også så snæver, at der i dybet ikke er plads både til en stige og et menneske. Gulvarealet er nemlig ikke stort større end selve lemmen. Al den plads, fangen havde til at bevæge sig på var 70X85 cm.

At ringen ikke blot er til pynt fremgår af en kvittering, der viser, at slotsfogeden Hans Pedersen i april 1625 havde købt" 10 favne trosse, at vinde fanger ned i tårnet med".

Foruden disse to eneceller er der andre celler af forskellige størrelser, hvor de mindre farlige forbrydere kunne stuves sammen. Den største af fangekældrene krøb vi ned i af en stige, der lige kunne nå en lille afsats, hvorfra nogle skæve og slidte trin førte ned mod fængslet, dybt under midten af tårnet. For at nå helt ned måtte vi springe den sidste meter.

Så står man der --- En uhyggefølelse sniger sig ind på en. Lemmen bliver ganske vist holdt åben, men alligevel når kun et svagt lys hjørnet ved nedgangen. Resten af det 3X4 meter stor rum ligger i mørke. Fugten driver ned af væggene. Gulvet består af sten, der har højst uregelmæssige størrelser med grus og ler imellem. Loftet er en tøndehvælving. Blev lemmen lagt på, ville her bogstaveligt taget være mørkt som i graven. Ikke den nødtørftigste form, for selv en primitiv bekvemmelighed for fangerne. Ville de lægge sig, måtte det være på gulvet, og så kunne de glæde sig over, at de i modsætning til medfangerne, der var hejst ned i de mindste huller, i det hele taget havde plads til at ligge ned. Skulle et ærinde besørges, måtte det ske på gulvet. Var mange stuvet sammen, forstår man, at stanken har forpestet luften.

Det var ikke hver dag der blev muget ud, ja vel ikke engang hver uge, for arbejdet skulle gøres af rakkeren fra Helsingør, og han har sikkert haft betydeligt mere at gøre, end at ligge i fast fart fra Helsingør til Frederiksborg. For ikke at fangerne simpelthen skulle omkomme i de stinkende huller, var der bygget snævre luftventiler ud i det fri. Men de var så lange, at ikke det mindste lysskær kunne finde ind. Vitaminer forstod man sig vel ikke stort på dengang, men alligevel har man været klar over, at noget måtte der til, hvis fangerne ikke skulle krepere utidigt. Af regnskaberne for 1638-39 fremgår således, at ridefogeden til hver af fangerne pr. dag fik udleveret 3 stk. brød. 3 potter øl og ½ pund smør.

Hvem var nu de fanger, der for flere århundreder siden sad hernede på sten-

gulvet eller famlede sig frem i mørket? Langt de fleste er navnløse, men gennem slottes arkiver dukker enkelte skæbner frem, som f. eks. Anna Mouridsdatter, hvis tragedie blev nævnt i indledningen. Men årsagerne til, at folk blev anbragt i tårnet var mange forskellige.

Fra 24-30. april 1632 var en fæstebonde blandt fangerne. Han var anholdt, fordi han ikke havde villet overtage en af kronens ødegårde i Græse.

Fæstebonden Niels Kristensen, Jørlunde, var i tårnet 12-22. februar 1639, fordi han ville slå Ridefogden, da denne kom for at afkræve ham en eller anden ydelse.

Morten Lauridsen havde aflagt falsk ed. Foruden at få hugget en finger af, kom han i tårnet fra 10. februar til 4. mats 1639.

Konrad Trompeter havde været fuld i bededagene. Straf: 11 dage i et fangehul i marts 1639.

Niels Olsen Nr. Herlev, havde fremstillet sit eget stempel, så han kunne sende sine svin i skoven, som kronsvin. Han blev om natten sendt i tårnet, mens han om dagen fik arbejde i slottets smedje.

For en lignende forseelse fik Karen Pedersdatter fra Jørlunde en straf på 3 nætter i tårnet og 3 dage i halsjern ved porten til byen.

En langt alvorligere forbrydelse var krybskytteri. Jens Dragon, Nr. Herlev, blev indsat i tårnet, fordi man havde fundet vildt i hans besiddelse. Efter 1½ måned i fangekælderen ved vintertid, blev han sendt på livsvarigt straffearbejde til Bremerholm.

Ikke sært, at mange af fangerne har siddet og pønset på flugt. Mærkeligere er det, at flugtforsøgene for fleres vedkommende er lykkedes. Allerede 3 år efter fangetårnets opførelse måtte en murersvend Laur. Madsen, tilmure en dør over fangetårnet, som en af fangerne udbrød.

I 1638 undslap en morder, Ole Jensen. Han havde fået hjælp af Oluf Portner og Laurs Olufsen, rimeligvis far og søn. Begge blev kastet i fangekældrene og Laurs blev senere henrettet.

Også i 1644 slap en morder ud. Det var Ole Henriksen, der blev efterlyst for mord på Jep Jensen i Vassingerød. Rimeligvis som følge af denne farlige forbryders flugt fremstillede en tømrer i august samme år tre nye luger af tykke egeplanker til fangetårnet. Men de har nok alligevel ikke været tilstrækkeligt solide, for 2 år senere viser regnskaberne, at en tømrer har, måttet reparere en dør, som en fange var brudt igennem. Endelig fortæller et rygte, at en fange gravede sig helt ud til Neptun-Springvandet.

"Heksen" Anna Mouridsdatter, der havde snydt sig fra bålet ved at dø i utide, blev måske skyld i, at en kvinde fra Malmø, Karen Reinholdts, ikke kom i tårnet. Hun var sigtet for at øve trolddom, hvorved kongens elskerinde Vibeke Kruse, var blevet syg. Denne "Heks" blev i stedet for anbragt hos portneren, der fik udleveret lys, så han kunne passe på hende, at hun ikke skulle flyve bort.

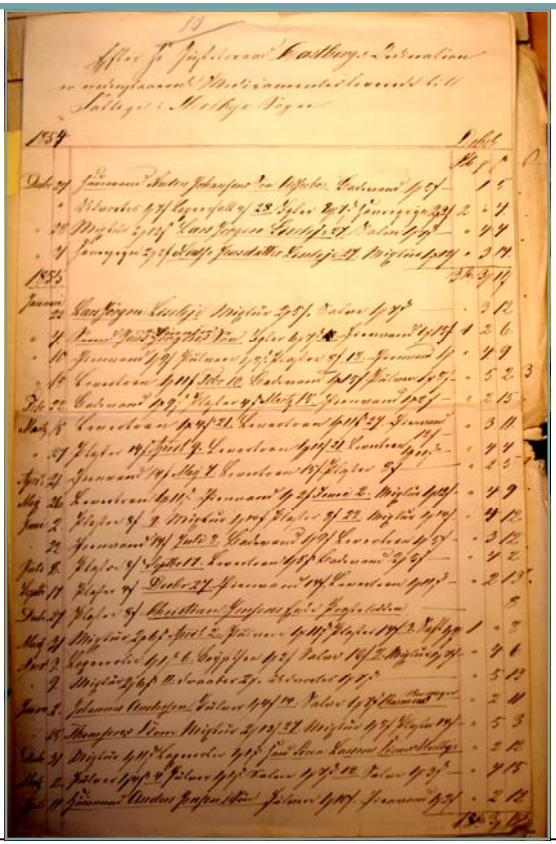
Lysregistret for et enkelt år fortæller, hvorledes der er udleveret 2 lys, da Præsten skulle berette et kvindfolk, der ventede på halshugning og 2 andre lys, da han skulle berette en fange som skulle hænges.

Blodet flød på de tider. Henrettelserne fandt sted der omkring, hvor Møllestrædet og Nordstensvej nu støder sammen, hvor tidligere det gamle Tinghus lå, og det skildres, hvorledes stanken fra denne plads til tider nåede helt op til slottet.
Hvor længe fangehullerne har været benyttet, vides ikke med sikkerhed. Det er ikke udelukket, at Anna Jørgensdatter, der så sent som i 1692 havde født i dølgsmål og ombragt sit barn, sad i tårnet, inden hun blev halshugget og fik sit hoved sat på en stage, for en forbrydelse, der dengang altid blev straffet med sværdet. I 1698 tales for første gang om fængslet ved den nederste portstue, og efter den tid har fangetårnets uhumske huller rimeligvis stået tomme.

Jørgen Tved

LEVERING AF MEDICAMENTER TIL DE FATTIGE

Et af vor medlemmer, Flemming Bodelsen, stødte under sin slægtsforskning i Rigsarkivet tilfældigt på nedenstående dokument fra 1854. Dokumentet beretter om, at "Justitsraad Castberg ordinerede Medicamenter til de Fattige i Meelbye Sogn". Var Castberg læge? Er dette en kopi af apotekerens protokol?

Efter Hr. Justitsraad Castbergs Ordination

er nedenstaaende Medicamenter leverede til

Fattige i Meelbye Sogn

1854 — Debet

			Rdl	Mk	ß
Decbr.	27.	Huusmand Anders Johansens Søn Adserbo Badevand 1 Mk 5ß		1	5
	”	Udvortes 1 Mk 7ß Laxnersalt 4ß 28. Igler 8 Mk 7ß Havregrym 2 Mk 2ß	2	”	4
	28.	Mixtur 2Mk 13 ß Lars Jørgensen Liseleje 27. Salve 1 Mk 7ß	”	4	4
	31.	Havregryn 2 Mk 2 ß Sidse Jensdatter Liseleje 27. Mixtur 1 Mk 12ß	”	3	14
1855			3Rdl	3M	11ß
Januari	22.	Lars Jørgensen Liseleje Mixtur 2 Mk 5 ß Salve 1 Mk 7 ß		3	12
	4.	Smed Jens Sørensens Søn Igler 6 Mk 7ß Øienvand 1 Mk 15 ß	4	2	6
	10.	Øienvand 1 Mk 9 ß Pulver 1 Mk 8 ß Plaster 8 Mk 18 ß Øienvand 1 Mk		4	9
	18.	Levertran 1 Mk 11 ß Frbr. 10 . Badevand 1 Mk 15ß Pulver 1 Mk 8 ß	”	5	2
Febr.	22.	Badevand 1Mk 9 ß Plaster 4 ß Martz 15 Øienvand 1 Mk 2 ß	”	2	15
Martz	15.	Levertran 1 Mk 4 ß 21. Levertran 1 Mk 11 ß 27. Øienvand	”	3	11
	27.	Plaster 14 ß April 9. Levertran 1 Mk 11 ß 21. Levertran	”	4	4
April	21.	Øienvand 14 ß Maj 7. Levertran 15 ß Plaster 8 ß	”	2	5
Maj	26.	Levertran 1 Mk 11 ß Øienvand 1 Mk 2 ß Juni 2. Mixtur 1 Mk 12 ß	”	4	9
Juni	2.	Plaster 8 Mk 9 ß Mixtur 1 Mk 14 ß Plaster 8 ß 22. Mixtur 1 Mk 14 ß	”	4	12
	22.	Øienvand 14 ß Juli 8. Badevand 1 Mk 9 ß Levertran 1 Mk 5 ß	”	3	12
Juli	8.	Plaster 8 ß Septbr. 17. Levertran 1 Mk 5 ß Badevand 2 Mk	”	4	2
Septbr.	17.	Plaster 4 ß Decbr. 27. Øienvand 14 ß Levertran 1 Mk 11 ß	”	2	13
Decbr.	27.	Plaster 8 ß Christian Jensens Enke Præstelodden			8
Martz	31.	Mixtur 2 Mk 6 ß April 2. Pulver 1 Mk 11 ß Plaster 14 ß 3. Saft 1 Mk 9 ß	1	”	8
April	3.	Laxnerolie 1 Mk 1 ß 6. Brystechem 1 Mk 2 ß Salve 12 ß 8. Mixtur 1 Mk 7 ß	”	4	6
	9.	Mixtur 2 Mk 6 ß 11. Draaber 2 Mk Udvortes 1 Mk 7 ß	”	5	13
Junii	2.	Johannes Andersen Pulver 1 Mk 4 ß 14. Salve 1 Mk 7 ß Rasmus Skomager	”	2	11
	25.	Thomsens Kone Mixtur 2 Mk 13 ß 27. Mixtur 1 Mk 8 ß Plaster 14 ß	”	5	3
Decbr.	31.	Mixtur 1 Mk 11 ß Laxnerolie 1 Mk 1 ß Hmd Søren Larsens Kone Meelbye	”	2	12
Martz	2.	Pulver 1 Mk 4 ß Pulver 1 Mk 1 ß Salve 1 Mk 7 ß 12.Salve 1 Mk 3 ß	”	4	15
April	11.	Huusmand Anders Jensens Søn Pulvere 1 Mk 10 ß Øienvand 1 Mk 2 ß	”	2	12
			18Rdl	3M	15ß

Flemming Bodelsen har oversat den oprindelige gotiske tekst til moderne dansk. Hvorfor Hr. Justitsraad Castberg i 1854 ordinerede ”Medicamenter til Fattige i Melbye Sogn” er uvist og hvem leverede disse ”Medicamenter”? Måske kan nogen af vore læsere hjælpe med en forklaring.

KØBSTADSMUSEET, DEN GAMLE BY, ÅRHUS

Den 14. juni, få dage før Dronningen indviede den nyistandsatte Møntmestergaard, var foreningen på et meget vellykket besøg til Købstadmuseet, Den Gamle By i Århus . Museet har i år 100-års jubilæum. Da museet fyldte 50 år skrev den navnkundige museumsleder Erik Kjersgaard et forord til en bog om købstads museet og den har vi fået lov at gengive i Prøven.

Algade - en købstad fødes.

Ordet Algade lyder fortroligt nok. Man forestiller sig uvilkårligt gaden, hvor alle færdes - noget i retning af »alfar vej«; men det er ikke rigtigt. For Algade er egentlig en sammentrækning af ordet Adelgade, og det leder straks tankerne i retning af Borgergade og Adelgade - enevældens navngivning af gader efter rigets stænder. Men det er også forkert. I middelalderen talte man om adel gaden på en sådan måde, at den ikke kunne udskilles fra hærstrædet, hvilket igen giver mindelser om noget militært; men ak - vi er stadig på vildspor.

Adelgade - i nyere tid: Algade - er i grunden ikke noget navn, men en artsbetegnelse for den vigtigste gade, hovedgaden i byen. I middelalderen sagde man »adel gaden« nøj-agtigt lige som vi siger »strøget«, for alle ved jo, hvad man forstår ved strøget, og hvor det ligger, selvom det ikke forekommer på noget kort eller i nogen vejviser.

Af oprindelse er adel gaden intet andet end en stump af hærstrædet eller »kongens hær stræde«, som det rettelig bør kaldes; I vore dage ville man sige hovedvej eller landevej. Det har nemlig ikke noget at gøre med »hær« i betyd-

Foreningens medlemmer blev under kyndig vejledning guided rundt i "Købstaden" i to grupper.

ningen tropper; ordet er af ganske civil oprindelse og betyder »skare« eller »flok«, og et hær stræde er simpelthen den vej, mange benytter sig af. At hovedvejen ydermere kaldes »kongens« hænger sammen med, at kongen havde en overordnet ejendomsret til al jord - altså også veje, der ikke tilhørte nogen anden.

Først lå der en vej, en tæt befærdet vej - siden kom byen til, det var rækkefølgen. Hvor vejen førte ned til en bugt, en åmunding eller en anden naturlig havn, gik købmændene i land for at handle med bønderne; ved vejen til stranden holdt man marked, og marked det blev med årene til en købstad. Hvor vejene krydsede hinanden, eller hvor de mødtes ved store helligdomme eller tingsteder, der mødte de vejfarende også hinanden, og så var der anledning til at slå en handel af og afholde et marked, der også blev til en købstad.

Det samme gentog sig sted for sted, og næsten alle Danmarks gamle byer kan søge deres oprindelse i et vejkryds eller en vej, der møder en kyst. Århus og København f.eks. opstod af kombinationen vej og havn, Viborg og Ringsted af kombinationen tingsted og vejkryds. Holstebro er et glimrende eksempel, for selve bynavnet røber oprindelsen - Holsted bro, i middelalderen en af de få broer over Storåen. Her samledes vejene, ad hvilke kreaturerne blev drevet sydpå. Følgelig stimlede opkøberne sammen ved broen, i Valdemar Atterdags tid var der kvægmarked, et par menneskealdre senere var der en by.

Af gammel vane vedblev man med at kalde hovedvejen, der altså var byens oprindelse og rygrad, for kongens hær stræde; men det afsnit af vejen, der faldt inden for købstadens landemærker, kom med årene også til at hedde adel gaden. Noget skarpt skel var der egentlig ikke, og alle vidste jo, hvad man mente; men efterhånden gik betegnelsen hær stræde i glemme, medens algade overlevede.

Man glemte aldrig, at det var byens hovedgade - i hvert fald ikke så længe det gamle net af landeveje forblev landets hovedfærdselsårer. Det var først, da jernbanerne kom og vendte op og ned på Danmarks geografi, at byerne - ret pludseligt - måtte orientere sig efter helt andre trafik linier og for nogles

Brostræde med broen over åen. I baggrunden anes det nybyggeri som er i gang og skal vise Købstaden omkring år 1960.

vedkommende fik helt nye hovedgader. Adel gaden var aksen i byen - dens navlestreng så at sige. Trafikken til og fra - og gennem - byen blev fra landevejen ledet ad adel gaden og ud igen. Det var her handelen - begyndelsen til købstaden - opstod, og det var her den forblev mest livlig gennem århundreder.

Havde byen et åbent torv, ville det altid ligge i umiddelbar tilslutning til adel gaden - ja, egentlig var det en del af gaden, og havde byen ikke noget torv, var gaden selv med sin relativt store bredde al den plads, der stod til rådighed for torvehandelen. Torvet og adelgaden - eller adel gaden alene - var ganske enkelt centrum, og det var herfra man orienterede sig efter verdenshjørnerne og gav de andre større, men trods alt mindre betydningsfulde gader navnene Øster-, Vester- og Nørregade.

Det gav sig af sig selv, at algaden måtte blive den første gade, man ofrede brolægning på - måske var det den eneste brolagte gade, og det var så opsigtsvækkende, at man omdøbte gaden til Stengade. Man var i det hele taget ikke

Den smukke 2000 m^2 store Møntmestergaard blev i 1941 pillet ned styk for styk i København og genopført på Købstadmuseet. Arbejdet med selve bygningen har taget 10 år og har kostet 60 millioner kr. Der er så anvendt yderligere 10 millioner kr. på indretningen. Gården blev genindviet af Dronningen den 17. juni 2009.

særlig nøjeregnende med gadenavne i ældre tid, for som sagt - det var ikke egentlige navne, det var snarere betegnelser, og om man nu sagde »[ens Guldsmeds gård i Algaden« eller »den gård, Jens Guldsmed bor i ved Stengaden« kunne jo være ligegyldigt, når der kun var en guldsmed i byen, og alle kendte ham.

Algade i »Den gamle By« giver et billede af en sådan hovedgade, som den så ud i 1600- og 1700-årene. Den er brolagt med piksten, som det egentlig hedder - nu om dage siger man ofte »toppede« brosten; men det er i grunden forkert, for »toppede« sten er netop flade; de har fået toppen hugget af. Der er smalle fortove, eller vi burde snarere sige »fortåer«, langs husene; men de er der ikke af hensyn til fodgængerne. Det gamle fortå var husejerens grund, for den strakte sig ud til »tag pet« - dvs. den linie, som faldende regnvand fra taget tegnede langs husets facade.

Grundejerne havde ret til frit at disponere over deres fortå, og det var ganske utroligt, hvad de kunne klemme ind her af bænke, plankeværker, stentrapper, torveboder m.v. - ofte endda i så stor trængsel, at det ragede ud over fortåens kant og var til alvorlig hindring for trafikken. Alt det skrammel må vi desværre undvære i »Den gamle By«, for i 1700- og 1800- årene lykkedes det myndighederne at rydde gaderne, og der er næsten intet levnet til vore dage.

Fodgængerne færdedes ude på gaden mellem heste og vogne, og man gik mest bekvemt på borgmesterstenene - eller rygstenene - dvs. de store, temmelig flade sten på midten. De blev nemlig lagt på foranledning af byens borgmester, og de skulle angive gadens »ryg«, Det var hver enkelt husejers pligt at sørge for, at gaden foran hans eget hus blev brolagt og holdt ved lige, og for at brolæggerne kunne have noget at rette sig efter, skulle de respektere rygstenene og give gaden et jævnt fald ned mod rendestenene, så vandet kunne løbe af. De skulle overholde »vaterpasset«, sagde man.

Det gjorde de bare ikke altid - eller rettere: det gjorde de normalt ikke, så fra hus til hus hoppede brolægningen op og ned, og rendestenene snoede sig ud og ind med for-udsigelige resultater; regn- og smeltevand skyllede strømme af skidt og skam gennem gaden for så at løbe sammen i stillestående, stinkende søer uden afløb, og især om nat-ten snublede fodgængerne over usete forhindringer.

Algade i »Den gamle By« krummer sig i en bue fra broen over åen og op mod torvet, for algade n eller adelgaden var altså det gamle hærstræde - en oldtidsvej, der blev trådt af fodgængere og kørt til af oksetrukne kærrer på et tidspunkt, da ingen tænkte på andet end at følge den mest farbare sti langs en åbred - vige uden om, hvor man kørte i bløde, og undgå skrænter, hvor de blev stejle. De kunne ikke ane, at deres hjulspor i en ukendt fremtid skulle blive til en hoved-gade.

EN "ÅRHUS" HISTORIE

Ved Foreningens bustur til Århus fik et af vore medlemmer, Edith Havmand Hansen, en lille ekstra oplevelse. Hun boede som barn i en gammel købmandsgård i Viborg. Som genbo havde Edith et bindingsværkshus, som i 1956 blev flyttet til den Gamle By i Århus.
Edith fortæller:

"Fra jeg var ca. 5 år til mit 14 år, boede vi i en gammel købmandsgård i Ll. Sct. Hansgade i Viborg, og genboens hus var Smeden LUNA.
Smeden boede der sammen med sin hustru og ugifte datter, der havde en Rullestue der hvor det nu er indrettet som Cykelsmedens hjem og værksted.
Jeg stod ofte i stor beundring, når jeg iagttog rullekonens suveræne arbejde med den håndtrukne rulle, en stor kasse med store kampesten, når jeg skulle jeg hente mors nyrullede duge, dynebetræk og lagner.
Smedekonen sad ofte i sit vindue i den fine stue, og kiggede ud af vinduesspejlet, sådan et kunne jeg også godt tænke mig, men mor sagde: "Så nysgerrige må vi ikke være, Edith". Hm, jeg forstod vist ikke dobbelttydigheden i det sagte dengang!
For mig var det en helt speciel oplevelse, at sidde på samme trappesten, nu som 70 årig pensionist, som jeg gjorde som lille pige.

Edith på trappestenen 2009.

Jeg sad og iagttog livet i den gamle brostensbelagte gade, hvor bl.a. bybuddet Søren Jakobsen kom kørende med sin hest og hestevogn, og ind gennem porten til vores købmandsgård, for her opstaldede han sine heste. Den lyd af hestehovenes klapren og de jernbeslåede hjuls rumlen hen over stenene kan jeg stadig høre for mit indre øre!"

Edith Havmand Hansen

Viborghuset som Edith havde som genbo er fra omkring 1830 og er opført i Ll. Sct. Hansgade 17, som en typisk eksponent for 1800'tallets enkle bindingsværksbyggeri, og er genopført i den Gamle By i Århus i 1956."

I dag indrettet som CYCLESMED. I min tid havde Smeden LUNA sit værksted her.

SANKT HANS FEST 2009

Det kunne næsten ikke være bedre. Smukt og tørt vejr. Fin musik af orkesteret Krudthusets Harmonika Venner. Folkedansere i deres meget flotte dragter. Kaffe og kage og fællessang. Historisk Forening havde fremstillet nogle fine sanghæfter, som gerne skulle kunne bruges i de kommende år. Enkelte blev dog så glade for dem, at de glemte at aflevere dem igen.

Nogle af os blev vejet og fundet for tunge. Stolende sank ganske langsom ned i jorden. Måske skal vi til at danse folkedans eller til et løbe en tur eller to om dagen, inden vi mødes til næste år.

Ingen Sankt Hans bål uden båltale. Den fik vi også leveret af museumsinspektør Espen Aarsleff, Folkemuseet i Hillerød. Den fine tale gengives her.

Båltale Sankt Hans aften 2009

Lad mig starte med at sige mange tak for at jeg blev inviteret til at holde dette års båltale! Jeg er museumsinspektør og arkæolog, og har derfor selvfølgelig anlagt en arkæologisk - historisk vinkel på aftenens tema. Sankt Hans er et uhyre interessant begreb. Aftenen er et spillevende eksempel på overlevering og traditioner som bevares op gennem tiden. Detaljer ændrer sig, men de arkæologiske spor efter denne aften hvor vi står her og nu, vil, med få undtagelser, ligne sporerne som de tegner sig efter et Sankt Hans bål fra 1700-årene eller 1500-årene. Og det er selvfølgelig noget vi arkæologer ikke kan udstå! Alt skal helst forandres, for at vi kan sætte det ind i den rette sammenhæng og tidsalder. Så i disse CO_2 tider, hvor miljøet kommer først og alt affald skal på genbrugspladsen, vil jeg gerne bede jer være uvorne og grave lidt affald ned. Kommende generationer af arkæologer vil være jer meget taknemmelige, især hvis det kan tidsfæstes nogenlunde præcist!

Men nu skal det ikke handle om fremtiden, men om fortiden. Selve begrebet Sankt Hans og Sankt Hans bål er spændende. Rent arkæologisk kender vi ikke meget til fænomenet, men de skriftlige kilder bugner med oplysninger.

Oprindelig skulle Skt. Hans bål helst tændes med helt ny ild også kaldet "vild ild" eller "nødild". Det er ild, som laves ved at gnide to træstykker mod hinanden. Nødild var et magisk middel. Hvis f.eks. en kvægsygdom rasede, kunne man forsøge at slukke al ild på landsbyens ildsteder og lave nyt, der så blev bragt rundt til alle husstande. Måske kunne den nye ild rense ud og gøre kål på sygdommen?

I mange tilfælde blev der lavet bålplads på gravhøje fra oldtiden. Så kunne lyset ses viden om. Men i gravhøjene boede jo også de underjordiske, og bålet havde da også til formål at holde dette troldtøj i ørerne. Elverfolk, trolde, bjergkonger og andre skumle væsner hader jo ild. Det er en velkendt sag. Gravhøjene nævnes også i midsommervisen, der jo nærmest er indbegrebet af en Sankt Hans sang.

Ganske vidst vil kirken ha' os til at tro, at det er Sankt Johannes - altså Johannes døberen vi fejrer med bål og sang i dag. Men det er tilsnigelse. Johannes Døberen har sneget sig ind i solhvervs- og midsommer festen for nylig - sådan ca. inden for de sidste 1000 år. I virkeligheden forlyster vi os med bål og brand for at holde hekse, trolde og andre onde kræfter på afstand. Disse var - mente man - især meget aktive i midsommernatten.

Netop ild og bål er et fænomen som kan spores langt tilbage i tiden. Fra de tidligste bål i stenalderen, som gav varme og muligheder for madlavning, og op gennem tiden til bronzealderfolkets fascination af bål og ild. En fascination som især kommer til udtryk omkring gravhøjene, hvor man antændte masser af bål - muligvis i forbindelse med begravelser. De mange fordybninger eller skåltegn på den kendte Hyllingebjergsten afspejler sandsynligvis bål, som var en vigtig del af de kultiske fester. For de af jer, der ikke lige ved det, kan jeg fortælle, at Hyllingbjergstenen er en kæmpe sten på otte tons med skibe og skåltegn fra bronzealderen, som er fundet på Hyllingebjerg strand, på nordsiden af Halsnæs.

Ved flere gravhøje antændte man lange rækker af bål, som har givet et indtryk af, at højene stod på gloende pæle. Et begreb som kendes fra de langt senere skriftlige kilder:

Sagnene omkring gravhøjene og de underjordiske.

Op gennem hele jernalderen og vikingetiden var bålet en vigtig de af de kultiske fester.

Især afbrænding af de afdøde synes at være forbundet med stor ære. I middelalderen var bål forbundet med renselse og festligheder, og ilden og bålet kan derfor ses som et samlingspunkt - både dengang og nu.

Skikken med at have en *hekse*dukke på toppen af bålet er faktisk relativ ny.

Først i slutningen af 1800 tallet begynder at dukke beretninger op om dukker

af hekse på midsommer bålet. Og rigtigt almindelig bliver skikken først i det 20. århundrede, bl.a. efter at en gruppe tyske indvandrer havde gjort skikken kendt på Kalundborgegnen i 1920'erne. Selvom der ikke var en heks på bondesamfundets Skt. Hans bål, havde heksen alligevel en placering i forhold til skikkene. I folketraditionen er der en generel opfattelse af, at hekse er særligt aktive på magiske helligaftener. De er fx ude for at samle ingredienser til deres trolddomsaktiviteter, eller rejser til heksemøde på Bloksbjerg i Harzen. Ilden skal skræmme dem og forhindre dem i at lande; hvor bålene brænder. Nogle steder mente man også, at man ved ilden kunne se heksene på deres færd.

Overtroen spillede en meget stor rolle gennem hele oldtiden og fortsætter jo med at være til stede helt op i vore dage i form af bl.a. frygten for tallet 13. Selv længe efter kristendommens indførelse herskede der en udbredt overtro - hekseafbrændingerne i 15-1700 -tallet vidner om dette. Frygten for heksene var jo netop et tegn på, at man troede på overnaturlige kræfter.

Præsterne kæmpede hårdt for at aflive den gamle overtro, og selvom man prøvede at forvandle midsommerfesten til en fest for Johannes Døberen, var det åbenbart svært at gøre festen særlig gudelig.

En tysk præst rasede i 700-tallet mod løsslupne solhvervsfester og sagde:

Ingen kristen udfører ved Johannes Døberens fest eller ved nogen anden helgens fest solhvervsritualer, danseri, hopperi eller djævelske sange.

Så det må vi jo lige være opmærksomme på …

Det er i det hele taget svært at få nye ideer til at vinde fodfæste. Det kan gå rigtig galt. Og det har vi jo et glimrende eksempel på lige her. Trækorset vidner om skæbnen for en nidkær præst, som tiltrådte efter reformationen i 1536. Han rev kirkens meget særlige og ansete Jomfru Maria figur ud af kirken og knuste den, da reformationen jo foreskrev, at man ikke måtte dyrke helgener. Figuren havde da stået i kirken siden midten af 1100-tallet. Handlingen gjorde menigheden så fortørnet, at de stenede præsten på stedet, hvor korset i dag står. Historien er muligvis blevet bedre med årene, men som med mange

sagn, så ligger der sikkert ganske meget sandhed bag ordene. Og selve det, at man ødelægger den gamle og højt skattede figur, og derved får hele menighedens vrede at føle, giver et indtryk af en meget dybt funderet tro, som man ikke blot pillede ud af folk.

Sankt Hans aften er en traditionsbunden aften, som markerer sommersolhvervet - en begivenhed man har fejret gennem mange århundreder. I middelalderen og sikkert også før, var aftenen den vigtigste af midsommerens fester i Norden - en aften hvor man sang og dansede og drak sig fra sans og samling .

Der er tale om et vigtigt og årtusindgammelt ritual, men også et ritual, der hele tiden forandres. For 150 år siden brændte man ikke hekse af, og for 100 år siden sang man ikke midsommervisen, og for 50 år siden var der ikke politiske budskaber i talerne. Denne evige forandring er måske i virkeligheden det mest uhåndgribelige ved denne aften, og det mest frustrerende rent arkæologisk, for hvordan tolker vi dette fænomen om 1000 år?

Udgraver man en dag resterne af vores bålfest her i aften, så vil man måske kun finde nogle bålrester, lidt stof fra en heksedukke og en masse kapsler. DNA-analyser af jorden vil sikkert vise, at der har været en masse mennesker til stede, men tolkningen af dette fænomen er næsten umulig, med mindre vi graver lidt fund ned til arkæologerne ... De skriftlige kilder vil selvfølgelig supplere vores viden, men den arkæologiske virkelighed vil sikkert give grobund for mange spekulationer, såsom hvorfor man overhovedet udfører et så primitivt ritual i en tid hvor alle er online og i konstant kontakt med hinanden? Ja der er ingen tvivl om, at vi er godt i gang med at forvirre fremtidens arkæologer og oldgranskere - lad os blive ved med det i mange år endnu!

Om et øjeblik skal vi afsynge midsommervisen, som mere end så meget andet hjælper os med at huske fortiden, alene i valget af ord og begreber. De færreste kranser vel noget som helst når høsten er i lade eller venter med at gå til dans før end marken er pløjet, harvet og tromlet. Men sangen giver mindelser om det der var en gang for ikke så længe siden. Og netop det med viden om de tidligere tider kan hjælpe os til med at forstå det vi er i dag og hvordan vi er nået hertil.

Glædelig Sankt Hans og må heksene flyve om ørerne på os på denne herlige midsommeraften.

Espen Aarsleff

MISSILER PÅ MELBY SKYDETERRÆN

Et af vore medlemmer, Marco Hansen, er i færd med at dokumentere det tyske Luftwaffes tilstedeværelse i Danmark under besættelsen. Noget tyder på, at Luftwaffe allerede i 1944 afprøvede en forløber for nutidens "smart bombs" og "krydser missiler" på Melby lejrens skydeterræn. I den forbindelse beder Marco Hansen Prøvens læsere om vidne udsagn fra den tid.

En tysk flyveplads under 2. Verdenskrig bestod langtfra kun af bygninger og anlæg indenfor hegnet. Til Fliegerhorst Värlöse, som den blev benævnt på tysk hørte en skydebane til storkaliberet bevæbning. Til dette formål anvendte og modificerede Luftwaffe den Danske Hærs skydebane på Melby Overdrev og til indkvartering selve Melbylejren i Nordsjælland.

Selve Lejren ved Melby blev udbygget i løbet af krigen for at imødekomme det stigende behov for bl.a. indkvartering af skydehold.

Denne artikel er et led i et projekt til en kulturhistorisk registrering og kortlægning af bygninger og anlæg opført under anden verdenskrig. Fokus er på anlæg af tysk oprindelse på den tidligere Flyvestation Værløses samlede areal, samt lokaliteter med relation til Værløse Flyveplads under besættelsen.

Undersøgelsen dækker perioden fra 9. april 1940 til 5. maj 1945 dog med perspektivering ud i den efterfølgende koldkrigsperiode frem til 1950. Mange af bygningerne har overlevet frem til i dag på grund af at de fortsat blev benyttet under den kolde krig. Medtaget er ydermere to lokaliteter i Melby med relation til Flyvestation Værløse, som dette indlæg har fokus på.

Tysk skydeskole på Værløse.

Major P. A. Stahlhut skriver i en af sine artikler om tyskernes tilstedeværelse på Værløse Flyveplads, at Schießschule der Luftwaffe benyttede Værløse som skolebase fra juni/juli 1942 til efteråret 1944[1].

Luftwaffes våbenskole gennemførte kurser for piloter i skydning med flyvevæbning og bombekast.

Organisationen af Luftwaffes enheder skiftede mindst lige så hyppigt som dislokationen af eskadrillerne. På Luftwaffes våbenskole på Værløse har vi i dag derfor indtil videre kun følgende oplysninger der dækker perioden fra november 1944 til maj 1945. Her hørte Schießschule der Luftwaffe fra februar 1945 under 4. Flieger-Schul-Divison, hvis stab i 1945 holdte til på Döberitz-Elsgrund. Og var underordnet Luftflotte 10[1]. Flere af de mere prominente tyske piloter har i krigens løb enten fulgt kurser eller haft tjenesteperioder som instruktører ved Luftwaffes våbenskole på Værløse. Herunder kan Hauptmann Bruno Stolle nævnes, der var udstationeret som instruktør på Værløse fra Februar 1944 til juli 1944.[1]

Melby lejren var oprindelig en dansk lejr. Gabriel Jensens Feriekoloni holdt til i Melby lejren i årene inden den 29. august 1943. Børnene kunne færdes fuldstændig frit. Axel Hvidtfeldt husker

fra sin tid som feriedreng i sommeren 1943:

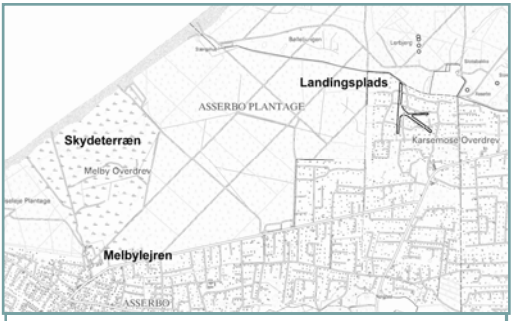
”Om dagen kunne vi frit gå ned til stranden, hvor vi legede i klitterne. Mens vi var der, kom der lavtgående flyvemaskiner flyvende langs med stranden. Maskinerne havde, hvad det viste sig at være et slæbemål efter sig og man begyndte at skyde efter målet. Jeg husker tydeligt, at jeg tænkte, at man da skulle passe på ikke at skyde den foran flyvende maskine ned, for jeg syntes ikke, at slæbetovet var særligt langt. Disse skydeøvelser blev observeret fra klitterne kun nogle få hundrede meter borte og foregik i den tid jeg var på feriekolonien.”

Våbenskolen på Værløse var en uddannelses enhed og var i sagens natur ikke operativ. En undtagelse er dog begivenhederne den 29. august 1943, hvor der indtræffer noget højst usædvanligt. Afvæbningen af den danske hær og marine krævede deltagelsen af flystyrker. Enheder fra både Blindflugschule Kastrup og Schießschule der Luftwaffe deltager i operationerne den dag.

Begivenhederne er beskrevet ret detaljeret af den tyske militærhistoriske kommission fra Befhelshaber der deutschen Truppen in Dänemark´s stab i København. Rapporten der er bevaret i Rigsarkivet. Våbenskolen på Værløse får tildelt angrebsordren mod kystpanserskibet Niels Juhl som tyskerne formoder er ved at flygte til Sverige: ”mit allen verfügbaren Bomben anzugreifen.” Dvs. med alle forhånden værende eksplosiver. Kl. 9.00 starter derfor to Ju 87-Stuka-bombefly fra Værløse med kurs mod Isefjorden, hvor de efter en kort demonstration af tysk våbenmagt stopper skibet.

Udvidelser og landingsplads på Karsemose Overdrev.

Hvis noget skulle gå galt for de tyske flyverelever i luften over Nordsjælland blev en nødlandeplads/feltflyveplads anlagt formodentlig i 1944 Vest for Asserbo Slotsruin omtrent samtidig

Melby skydeterræn. Landingspladsen er indtegnet efter oplysninger fra et kort fra Gilleleje Museum.

med udvidelsen af Melby-lejren. Der er her med stor sandsynlighed tale om en såkaldt ”Hilfslandeplatz”, som blev etableret i større målestok i slutningen af 1944 i Danmark. Pladserne har kun har været bemandet med en lille vagtstyrke. Pladsen blev efter krigen i en årrække benyttet som privatflyveplads af bagermester van Hauen. De sidste spor af landingsfeltet bortset fra et stykke vej, der blev genbrugt, forsvandt med udstykningerne i 70´erne og 80´erne.Citatet beskriver nøjagtigt som et våbensystem HS (Henschel) 293 ville opføre sig under affyring. Vi ved, at Luftwaffes KG (Kampfgeschwader) 100 var stationeret i Danmark- nærmere Aalborg Vest Flyveplads i 1944. Fly

fra denne enhed er også fotograferet illegalt på Værløse Flyveplads i perioden 1944. Det er nærliggende at antage KG 100 benyttede Melby til øvelsesskydninger med dette nye våben.
En senere agentindberetning fra begyndelsen af november 1944 beskriver betydelige udvidelser af Melby-lejren med bygninger, opgravninger og anlæg. En samtidig efterretning fra november 1944 beskriver igen disse øvelsesflyvninger med "raketbomber" og at "havarerede flyvemaskiner transporteres til lejren"[4]. I novemberrapporten nævnes også bygningen af "2 - 3 bunkers ude ved vandet". Primo december berettes der om støbearbejder på skydeterrænet. I klitterne ved vandet er der i dag stadig rester af betonfundamenter, hvis anvendelse er ukendt. De stammer dog formodentlig fra to briske til 20 mm luftværnspjecer. Den 21. 01. 1945 indberettes fly attrapperne igen og er nu opstillet på skydeterrænet udenfor lejren[4].
De indberettede "flyvrag" er de flyattrapper til øvelses og instruktionsbrug der er fundet billeder af på Flyvevåbnets Historiske Samling i Karup og hos Flyvevåbenets Bibliotek i Jonstrup.
Udvidelsen af selve lejren kunne tyde på, at Luftwaffe i overensstemmelse med den øvrige spredning af styrker og objekter at flytte skydeskolen fra Værløse til Melby-lejren. Det ville også forklare landingspladsen ved Asserbo Slotsruin.
Tved om besættelsen i Frederiksværk området findes følgende udsnit af et citat fra det illegale blad "Ny Tid" fra den 5/9 1944.
" […] Her hen under midnat har man set en enlig flyvemaskine i 200-300 meters højde, ud over havet modtage signalet fra land. Derefter udløses fra maskinen en lang ildkugle, der i vældig fart og under infernalsk hylen fjernede sig i flyvemaskinens fartretning for et hundrede meter fremme, at eksplodere som en kæmpesol, mens et utal af stjerner drysser ned, og en vandsøjle rejser sig under eksplosionsstedet. Braget ryster hele omegnen".
Citatet beskriver nøjagtigt som et våbensystem HS (Henschel) 293 ville opføre sig under affyring. Vi ved, at Luftwaffes KG (Kampfgeschwader) 100 var stationeret i Danmark- nærmere Aalborg Vest Flyveplads i 1944. Fly fra denne enhed er også fotograferet

HS 293 som eksponat i Luftwaffenmuseum. Raketmotoren er ophængt under sprænghovedet på 500 kg. Missilet var radiostyret og en forløber for de moderne krydsermissiler.

illegalt på Værløse Flyveplads i perioden 1944. Det er nærliggende at antage at KG 100 benyttede Melby til øvelsesskydninger med dette nye våben.
En senere agentindberetning fra begyn-

delsen af november 1944 beskriver betydelige udvidelser af Melby-lejren med bygninger, opgravninger og anlæg. En samtidig efterretning fra november 1944 beskriver igen disse øvelsesflyvninger med "raketbomber" og at "havarerede flyvemaskiner transporteres til lejren"[4]. I novemberrapporten nævnes også bygningen af "2-3 bunkers ude ved vandet". Primo december berettes der om støbearbejder på skydeterrænet. I klitterne ved vandet er der i dag stadig rester af betonfundamenter, hvis anvendelse er ukendt. De stammer dog formodentlig fra to briske til 20 mm luftværnspjecer. Den 21. 01. 1945 indberettes fly attrapperne igen og er nu opstillet på skydeterrænet udenfor lejren[4].

De indberettede "flyvrag" er de flyattrapper til øvelses og instruktionsbrug der er fundet billeder af på Flyvevåbnets Historiske Samling i Karup og hos Flyvevåbenets Bibliotek i Jonstrup.

Udvidelsen af selve lejren kunne tyde på, at Luftwaffe i overensstemmelse med den øvrige spredning af styrker og objekter at flytte skydeskolen fra Værløse til Melby-lejren. Det ville også forklare landingspladsen ved Asserbo Slotsruin.

Det jeg især gerne vil spørge Prøvens læserne om er, om nogen måske kan besvare:

Hvornår selve landingspladsen i plantagen mere præcist blev indrettet?

Om den overhovedet blev benyttet?

Eller om der blev opført bygninger ud over landingsfeltet og der måske stadig eksisterer huse fra den tid, som i dag er i brug som feriehuse?

Måske eksisterer et fotografi af området fra den tid eller umiddelbart efter?

Kontaktadresse:
tlf.: 27 11 45 49.
E- mail: cabspace@hotmail.com

Marco Hansen

KENDER DU HENNING E CHRISTENSEN?

Rigspolitichefen har i 1945 udsendt et hæfte med navnene på de politifolk, som blev taget af tyskerne. Her findes navnet Henning E. Christensen, som er født d. 26. nov. 1917 i Herfølge. Han blev ansat som reservepolitibetjent d. 18. februar i 1944 og forrettede tjeneste ved kystbevogtningen i Hundested. Ved aktionen mod politiet i 1944 blev han taget af tyskerne og ført til Tyskland, hvor han døde den 7. februar 1945. Politimuseet har oplyst, at han døde af rosen og andre infektioner og at han i Buchenwald havde nummer 87.244. Han var gift og hans kone var Elna Christensen, Nybrovej i Slangerup. Han var ikke med skibet Cometa der førte en stor del af politifolkene fra Stor-København til Tyskland d. 19. sept. 1944. Kan nogle i Hundested huske noget om Henning Evald Christensen?

Jørgen Tved

FORENINGSARRANGEMENTER

Søndag den 6. september, kl. 08:30 bustur til Gilleleje.

Bustur til Fiskerimuseet i Gilleleje og Fyrhistorisk museum på Nakkehoved.

Vi starter kl. 08:30 fra Gjethuset og besøger fiskerimuseet i Gilleleje og hører om det nordsjællandske fiskeri fra Halsnæs til Helsingør. Historien strækker sig fra middelalderens sæsonfiskeri efter sild til det mere moderne fiskeri fra de nordsjællandske havne. Fyrhistorisk Museum på Nakkehoved fortæller om de to fyrtårne, der i sin tid fungerede samtidig, men i dag repræsenterer to stadier i danske fyrs udvikling. Prisen er 300 kr. og tilmelding sker til Carl på tlf. 47 74 93 35.

Lørdag den 12. september kl. 08.00 - 18.00

Krudtværksfestivalen

Foreningen deltager i Krudtværksfestivalen på Krudtværksområdet med en pavillon, hvor vi vil føre os frem med medlemsblade, nye og gamle, foldere, hæfter, Jørgens bog og vore plakater, for at gøre opmærksom på vor eksistens, samt hverve nye medlemmer. Medlemmerne opfordres til at give et nap i et par timer mellem kl. 8.00 -18.00. Ring venligst på 47 92 38 44.

Onsdag den 16. september, kl. 19:30.
Det nationalromantiske landskabsmaleri

ved billedkunstner Marianne Nagler.

J. Th. Lundbye (1818-48) har malet sine mest berømte værker i egnen omkring Frederiksværk og Arresø. Herfra skildrer han naturen og det præg, som tidligere tider har sat med stendysser og kæmpehøje. Landskabet som motiv har rod i hollandsk landskabstradition og har haft indflydelse på bl.a. L.A. Ring, som har malet Melby kirke og vejen fra Evetofte.

Onsdag den 21. oktober kl. 19:30. Fra skilling til euro.

ved Ph.D-stipendiat Michael Märcher

Med udgangspunkt i blandt andet den danske euro-debat fokuseres der på hovedlinier i det danske pengevæsens udvikling - især de sidste 300-400 år.

- Møntunioner f.eks. den Skandinaviske Møntunion
- Møntreformer f.eks. overgangen fra rigsdaler og skilling til kroner og øre
- Ædelmetal og pengesedler

Onsdag den 18. november, Kl. 19:30.
Slangerup – Kongeby, købstad & kulturcentrum…..

ved cand.mag.hist. Stig Colbjørn Nielsen

Dette foredrag erstatter det, som er annonceret i Folderen.

Slangerup, Nordsjællands gamle hovedby. og hører med til gruppen af Danmarks ældste bygrundlæggelser; men er den yngste i gruppen. Netop dette gør byens tidligste historie særdeles interessant, da vi dermed får et glimt af det, der måske er gået forud også for grundlæggelserne af Hedeby, Ribe, Århus og andre. I den tidlige middelalder udgjorde byen et af de store klaners vigtigste ressourceområder. I samme periode udkonkurrerede byen samtlige andre byer og handelspladser i hele det østlige Isefjordssystem. I højmiddelalderen og i den efterfølgende såkaldt nyere tid udspillede der sig i Slangerup en række meget dramatiske begivenheder – bl.a. biskop Absalon, der netop i Slangerup gennemførte et ublodigt statskup mod kong Valdemar 1. Store og den kongebærende klan i 1169 umiddelbart forud for deres fælles erobring af Rügen. I renæssancen var det svenskekrigene 1657-60, der fik voldsom betydning for Danmarkshistoriens forløb – her gik byens borgmester & råd i direkte samarbejde med den svenske rigsmarsk Bengt Oxenstierna og kong Carl 10. Gustav. En stærk Danmarkshistorisk profil er Thomas Hansen Kingo, der har sat sig varige spor i eftertiden, herunder vort danske sprog, som vi kender det i dag. Fra den florisante handelsperiode i 1700-tallet er det bl.a. profiler fra slægten Heegaard, der fra udgangspunktet i Slangerup har sat et præg på eftertiden. Fra det 20. århundredes historie kan nævnes profiler som admiral Andreas du Plessis de Richelieu, der kom til at spille en dominerende rolle i både dansk erhvervshistorie og i dansk politik.

MUSEER OG ARKIVER

Industrimuseet Frederiks Værk
Administration, Arkivet
Jernbanegade 4
tlf. 47 72 06 05
Åbningstid: tir. - fre. kl. 10-14
Hjemmeside: www.indmus.dk

Arsenalet
Lukket indtil videre på grund af bygningsskader.

Projektilmagasinet
Åbningssæson: 28. jun. - 15. sep.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Krudtværket
Åbningssæson: 3. maj - 15. sep.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Knud Rasmussen Hus
Åbningssæson: 20. mar. - 19. okt.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: man. kl. 10-12 og ons. kl. 16.30 -17.30

Frederiksværk Brandmuseum
Åbningstid: Lørdag kl. 11-13 (eller efter aftale)

SPONSORER

Folkebibliotekerne Halsnæs
Torvet 41, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 78 41 00

Danske Bank
Nørregade 6, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 76 70 00

Arresødal Privathospital A/S
Arresødalvej 100, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 78 19 00

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
tlf. 54 44 70 29

Skolebiblioteket Enghaveskolen
Skolevej 1, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 15 66

Knudsen Plast A/S
Industrivej 21, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 76 01 01

Hans Holger Cykler
Vinderød Skov 3, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 23 23

Dan Steel A/S
Havnevej 33, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 03 33

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 52 40 01

Nordea Bank - Frederiksværk
Torvet 37, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 24 11

Vejby – Tibirke Selskabet
v/ Chr. Friis
Postbox 21, 3220 Tisvildeleje

Industrimuseet Frederiks Værk
Jernbanegade 4, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 06 05